

І.В. Баришевська, канд. екон. наук

Миколаївський національний аграрний університет

ДЕРЖАВНЕ СТИМУЛЮВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті обґрунтована система механізмів здійснення державної підтримки аграрного сектора економіки. Висвітлені основні напрями державної підтримки, виходячи з реальних можливостей державного бюджету та заходів, які відповідають умовам участі України до СОТ.

Ключові слова: аграрні підприємства, державне регулювання, економічний механізм, розвиток, ціна, страхування.

Постановка проблеми. Ефективність розвитку аграрних підприємств, в умовах ринкової економіки, значною мірою залежать від державного регулювання й підтримки. Державне управління аграрним сектором економіки визначено як складний механізм, що включає інструменти впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки через організацію суспільних відносин для забезпечення державної аграрної політики в інтересах громадян. Державне регулювання аграрного сектора економіки має проявлятися, передусім, через систему прямих і непрямих важелів державного впливу за допомогою нормативно-правового забезпечення господарських процесів в аграрному секторі економіки.

За твердженням О. Ком'якова, механізм державного регулювання необхідно розглядати як сукупність організаційно-економічних методів та інструментів, за допомогою яких виконуються взаємопов'язані функції для забезпечення безперервної, ефективної дії відповідної системи (держави) на підвищення функціонування економіки [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових надбань щодо розкриття проблеми регулювання дає підстави стверджувати, що державне регулювання існувало завжди, проте наукового змісту вперше набуло у працях У. Петті, А. Сміта, Д. Рікардо, Ж. Сея, Ф. Кене, які започаткували методологічні аспекти розробки концепцій регулювання економіки. Проте вони вважали, що держава у регулюванні повинна виконувати лише певні загальносуспільні функції, а все інше – завдання ринкового механізму. Але з часом ситуація змінилась, кризові явища в економіках західних країн зумовили необхідність активізації держави щодо втручання у ринковий процес.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування системи дієвих економічних важелів державної підтримки сільського господарства з урахуванням сучасних умов господарювання, які включають цінову й податкову політику, фінансово-кредитну підтримку аграрного сектора, формування сприятливої для вітчизняних товаровиробників експортно-імпоротної політики і системи сільськогосподарського страхування.

Виклад основного матеріалу досліджень. Різні концепції регулювання економіки зосереджують науковий пошук на обґрунтуванні методології державного регулювання, а на практиці вона втілюється у різних моделях, які мають національно-ідентифікований характер (табл. 1).

Таким чином, державне регулювання розвитку суб'єктів вітчизняного аграрного сектора повинне здійснюватися за інтегрованою моделлю, оскільки особливості вітчизняної економіки не дають можливості використовувати або лише ліберальні, або протекціоністські заходи, а необхідне їх поєднання щодо певних сторін діяльності в аграрному секторі.

Сучасне аграрне підприємство являє собою інтегровану систему і при розробці механізмів державного регулювання потребує врахування всіх внутрішніх її елементів. Щоб уникнути виникнення диспропорції у розвитку підприємства, необхідний комплексний підхід до заходів державної підтримки.

**Таблиця 1 Моделі державного регулювання економіки та
можливості їх використання у вітчизняному аграрному секторі**

Назва моделі	Організаційно-економічна сутність	Елементи, що можуть бути використані в державному регулюванні діяльності аграрного сектора (власна розробка)
Американська	Ліберальна концепція з мінімізацією втручання держави, яке зводиться до створення правил функціонування економічної системи і мотиваційного поля	—
Японська	Централізоване втручання державних структур, які ринковими методами створюють сприятливе середовище для суб'єктів ринку	Використання для регулювання структури посівів, розвитку певних видів діяльності на селі
Шведська	Активне втручання держави в ринковий процес через механізм раціонального перерозподілу доходів і соціально спрямовану податкову політику	Використання для розвитку певних галузей, які знаходяться в занепаді. Стимулювання інноваційно-активних підприємств
Німецька	Дослідження ринкових регуляторів у поєднанні зі створенням ефективної системи соціального захисту за рахунок підприємців	Регулювання створення соціальної інфраструктури на селі, створення додаткових робочих місць аграрними підприємствами
Англосаксонська	Ліберальний підхід, який передбачає мінімальне втручання держави в економіку виключно через формування сприятливого інституційного поля	Втручання держави в діяльність аграрного сектора через створення сприятливого податкового, інноваційно-інвестиційного інституційного поля

Джерело: розвинуто ідею [7]

Основні напрями державної фінансової підтримки мають реалізовуватися через відповідний економічний механізм, що включає: функціональні системи (прогнозування та планування соціально-економічного розвитку галузей і територій, бюджетного планування; нормативно-правового регулювання, кредитування та інвестування); визначення цілей підтримки (шляхом законодавчого встановлення основних засад аграрної політики держави, пріоритетів і напрямів державної підтримки); нормативно-правове забезпечення; інформаційне забезпечення (періодичне звітування за використання коштів і стан виконання програм); запровадження важелів економічного впливу на стан виконання програм.

Для стабілізації аграрного виробництва та підвищення ефективності функціонування аграрного ринку в інших країнах використовується система прямих і непрямих важелів державного впливу: регулювання цін і фермерських доходів, бюджетне фінансування, кредитування, оподаткування, стабілізація ринку сільськогосподарської продукції тощо. При цьому практично всі західні країни у відносинах сільського господарства з іншими галузями, у питаннях експорту й імпорту сільськогосподарської сировини дотримуються принципу аграрного протекціонізму [4]. Більше того, успіхи сільського господарства країн Західної Європи, США, Канади, Японії, Китаю пов'язані не лише з розвитком ринкових відносин у цих країнах, а і з обмеженням дії ринкових механізмів саморегулювання з використанням зовнішніх важелів впливу, тобто державною підтримкою сільського господарства через дотації, ціни, квоти, кредитну й податкову політику тощо.

У сучасних умовах метою прямих державних виплат в аграрному секторі розвинених країн здебільшого є рішення соціальних завдань – підтримка рівня доходів фермерів, постачання населення доступними продуктами харчування, розвиток сільських територій та аграрної інфраструктури, проведення природоохоронних заходів, а не лише стимулювання виробництва. Державна підтримка розвитку аграрних підприємств України включає такі форми (рис. 1).

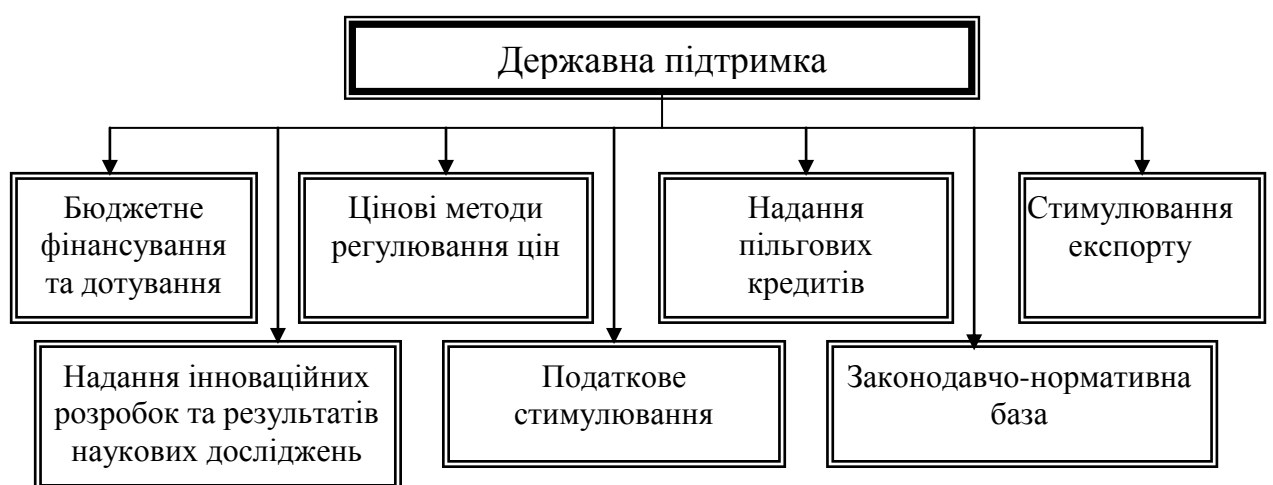

Рисунок 1 - Форми державної підтримки розвитку аграрних підприємств України

Джерело: розробка автора

Першим кроком у напрямі надання аграрному сектору пріоритетності є прийняття Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 р. № 1877-15 [5]. Цей закон визначає основи державної політики в бюджетній, кредитній, ціновій, страховій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції й розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення й країни в цілому.

Одним із найбільш впливових та складних важелів державного регулювання і підтримки доходів сільськогосподарського виробництва в ринковій економіці є ціни. Положеннями Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» передбачене регулювання цін окремих видів сільськогосподарської продукції шляхом встановлення мінімальних та максимальних інтервенційних цін [5]. Зміст державного цінового регулювання полягає у здійсненні Аграрним фондом державних інтервенцій в обсягах, що дозволяють встановити ціну рівноваги (фіксінг) на рівні, не нижчому за мінімальну інтервенційну ціну та не вищому за максимальну інтервенційну ціну. Держава не здійснює цінове регулювання за межами організованого аграрного ринку України.

Об'єктами державного цінового регулювання є такі види сільськогосподарської продукції (товарів): пшениця тверда; пшениця м'яка; зерно суміші пшениці та жита (меслин); кукурудза; ячмінь; жито озиме; жито ярове; горох; гречка; просо; овес; соя; насіння соняшнику; насіння ріпаку; насіння льону; шишки хмелю; цукор-пісок (буряковий); борошно пшеничне; борошно житнє; м'ясо та субпродукти забійних тварин та птиці; молоко сухе; масло вершкове; олія соняшникова.

Мінімальна інтервенційна ціна окремого об'єкта державного цінового регулювання встановлюється з урахуванням середньогалузевих нормативних витрат виробництва, мінімального рівня рентабельності не менше 10%, кон'юнктури на внутрішньому та зовнішньому ринках.

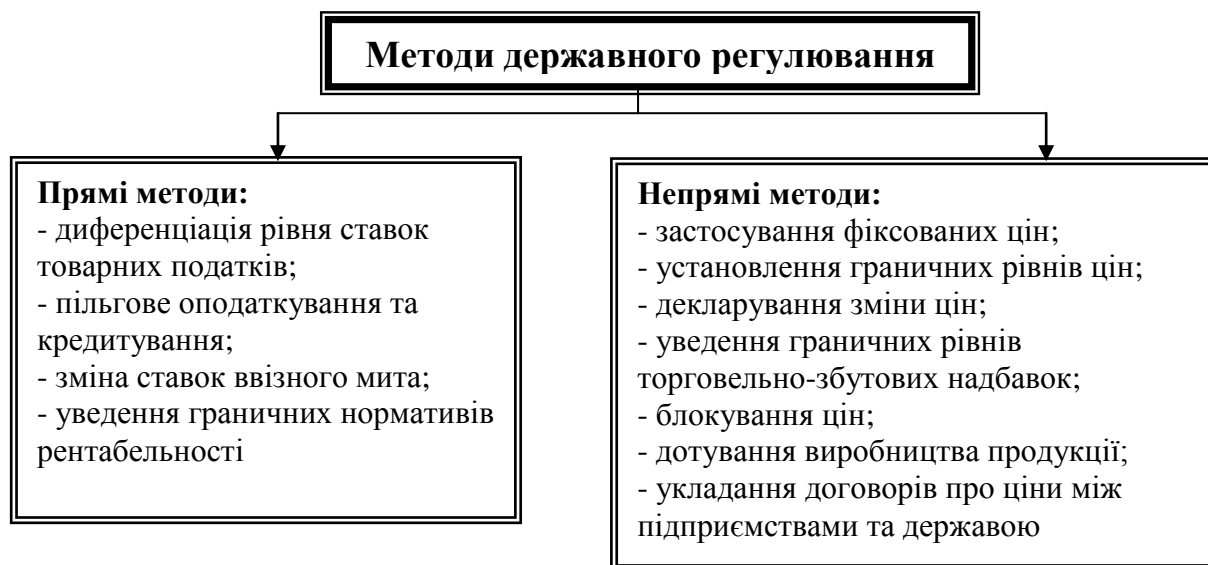
Максимальна ж інтервенційна ціна окремого об'єкта державного

цінового регулювання визначається з урахуванням індексу споживчих цін, індексу цін виробників за відповідний період державного цінового регулювання та кон'юнктури внутрішнього і зовнішнього ринку [5].

Метою державного регулювання цін в аграрному секторі України на сучасному етапі розвитку економіки є:

- забезпечення такого співвідношення між монополією та конкуренцією, яке не призводило б до руйнівних наслідків для економіки;
- здійснення соціальної політики держави та захист окремих верств населення;
- стримування інфляційного підвищення цін через запровадження заходів, які усували б причини його виникнення;
- запобігання споживанню соціально шкідливих товарів або тих, що можуть загрожувати життю та здоров'ю людини;
- стимулювання розвитку стратегічно важливих для країни галузей.

Втручання держави в процес ціноутворення здійснюється за допомогою різноманітних методів державного регулювання цін, які можна об'єднати у дві групи: прямі й непрямі (рис. 2).

Рисунок 2 - Методи державного регулювання цін на сільськогосподарську продукцію

Джерело: побудовано за даними [3]

Аграрний сектор більше, ніж будь-який інший сектор економіки, залежить від природно-кліматичних факторів та, відповідно, наражається на ризики, що перебувають поза межами впливу на них господарюючого суб'єкта, тому існують підстави для системного підходу до розвитку страхування в аграрному секторі. Аграрне страхування розглядається як один із найбільш ефективних способів управління ризиками, що надає змогу вигідно поєднувати інтереси учасників ринку аграрного страхування та держави, як сторони, першочерговим завданням якої є забезпечення стабільного економічного зростання, добробуту громадян та їх соціального захисту.

Світовий досвід аграрного страхування складається з декількох моделей взаємодії учасників цього ринку, який формується в залежності від об'єктивних умов і традицій, характерних для економіки кожної країни. Водночас, все більше країн світу схилиються до наслідування досвіду тих країн, де була запроваджена та успішно діє модель системи аграрного страхування з державною участю (США, Канада, Іспанія), адже існують об'єктивні, доведені міжнародним досвідом, підстави, для надання державної підтримки системі аграрного страхування [8].

Основним законодавчо-нормативним документом, який регулює відносини у сфері страхування сільськогосподарської продукції, що здійснюється з державною підтримкою, з метою захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників і спрямований на забезпечення стабільності виробництва в сільському господарстві є Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 09.02.2012 р. № 4391-17 [6], основні положення якого наведені в табл. 2.

Для успішного розвитку ринку аграрного страхування необхідно вирішити наступні питання:

- внести зміни до Закону України «Про страхування» щодо

запровадження обов'язковості та добровільності страхування сільськогосподарської продукції;

- поновити державну програму субсидування страхових премій;
- установити кваліфікаційні вимоги щодо страхових компаній, які надаватимуть послуги із аграрного страхування за державної фінансової підтримки;
- створити відповідну інфраструктуру ринку страхування сільськогосподарської продукції [2].

Таблиця 2 Умови страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою

Положення Закону	Сутність
Принципи	- підтримка стабільності фінансового становища і кредитоспроможності сільськогосподарських товаровиробників у разі загибелі (знищення, втрати), пошкодження застрахованого майна внаслідок несприятливих природно-кліматичних умов чи інших несприятливих подій, визначених у стандартних договорах страхування; - обов'язковість укладення договору страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою як умови при наданні сільськогосподарським товаровиробникам окремих видів державної підтримки та дотацій, визначених Кабінетом Міністрів України; - рівна доступність до державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, незалежно від їх організаційно-правової форми; - забезпечення відшкодування збитку, завданого страхувальникам внаслідок настання страхових подій
Об'єкти страхування	Урожай сільськогосподарських культур Урожай багаторічних насаджень Сільськогосподарські тварини, птиці, кролі, хутрові звіри, бджолосім'ї, риби та інші водні живі ресурси і тваринницька продукція
Суб'єкти страхування	Страховики і страхувальники (сільськогосподарські товаровиробники)
Форма страхування	Договір страхування укладається між страхувальником та страховиком відповідно до вимог стандартного страхового продукту
Передбачена державна підтримка страхування	Надання з державного бюджету сільськогосподарським товаровиробникам грошових коштів у вигляді субсидій на відшкодування частини страхового платежу (страхової премії), фактично сплаченого ними за договорами страхування сільськогосподарської продукції

Джерело: побудовано за даними [6]

Сучасний стан розвитку аграрного страхування в Україні не відповідає його першочерговому завданню – бути ефективним механізмом управління

ризиками в аграрному секторі та забезпечувати стабільність виробництва і доходів сільськогосподарських виробників [8]. Основною причиною чого є відсутність досконалої методологічної основи застосування механізму агрострахування.

Висновки. Таким чином, проблема підвищення ефективності державного регулювання аграрного сектора та збільшення обсягів його бюджетного фінансування набуває дедалі більшої актуальності. У період світової фінансової кризи, коли навіть найуспішніші галузі переживають занепад, організаційно-економічний механізм державного регулювання аграрної економіки, загалом її бюджетного фінансування, повинен будуватись на основі принципів системності та комплексності під час застосування відповідних інструментів і методів. Основне завдання державного регулювання аграрних підприємств полягає в стимулюванні їх до інтенсивного та інноваційного розвитку шляхом бюджетного фінансування та дотування, встановлення мінімальних та максимальних закупівельних цін, надання пільгових кредитів, податкового стимулювання, вдосконалення законодавчо-нормативної бази та надання для впровадження інноваційних розробок і результатів наукових досліджень.

Бібліографічний список. 1. Калашніков О. М. Розвиток ринку агрострахування в Україні / О. М. Калашніков // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 54-57. 2. Комяков О. М. Державне регулювання перехідної економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 00.08.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / О. М. Комяков. – К., 2000. – 19 с. 3. Маказан Е. В. Сучасні аспекти ціноутворення в Україні [Електронний ресурс] / Е. В. Маказан, І. С. Медведєва. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/PORTAL/soc_gum/znptdau/2012_18_1/18-1-32.pdf. – Дата останнього доступу : 25.01.2013. 4. Попович Т.М. Організаційно-економічний механізм регулювання ринку споживчих товарів : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.03 / Т. М. Попович ; Терноп. нац. екон. ун-т. — Т., 2008. — 20 с. 5. Про державну підтримку сільського господарства України

: закон України від 27.06.04 р. № 1877-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>. – Дата останнього доступу : 20.01.2013. 6. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою : закон України від 09.02.2012 р. № 4391-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T124391.html. – Дата останнього доступу : 23.01.2013. 7. Супрун О. М. Теоретичні концепції та механізми регулювання економіки / О. М.Супрун // Економіка АПК. – 2011. – № 4. – С. 50-57. 8. Танклевська Н. С. Фінансова політика розвитку сільського господарства України: теорія, методологія, практика: автореф. дис. ... доктор. екон. наук : 08.00.08 / Н. С. Танклевська ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. — К., 2010. — 36 с.

И.В. Барышевская Государственное стимулирование стратегического развития аграрных предприятий. В статье обоснована система механизмов осуществления государственной поддержки аграрного сектора экономики. Освещены основные направления государственной поддержки, исходя из реальных возможностей государственного бюджета и мер, которые отвечают условиям участия Украины к МОН.

Ключевые слова: аграрные предприятия, государственное регулирование, экономический механизм, развитие, цена, страхование.

I.V. Baryshevska. Governmental stimulation of agrarian enterprises' strategic development. The system of governmental support of agrarian sector of economy is grounded in the article. The main directions of governmental support according to the real possibilities of state budget and measures of Ukrainian entrance into WOT.

State management of agrarian sector is defined as a complicated mechanism, which includes influence of government on the activity of agrarian enterprises with the help of public relations for the provision of state agrarian policy in the interests of citizens.

State regulation of domestic agrarian economic sector should be used as an integrated model, as features of the domestic economy are not characterized only by liberal or protectionist measures as a necessary combination of certain aspects of the agriculture.

The main directions of state financial support should be implemented through the appropriate economic mechanism which include functional systems (forecasting and planning of social and economic development sectors and areas of budget planning, legal regulation of lending and investment); setting goals of support (through legislation and establishment of the basic agrarian policy principles, priorities and directions of state support); regulatory support; Information Security (periodic reporting on the use and implementation of state programs); introduction of economic levers of influence on the state support programs' implementation.

Key words: agrarian enterprises, government regulation, economic mechanism development, the price, insurance.